

Олена Дзюба-Погребняк

Навчально-науковий інститут філології Київського національного
університету імені Тараса Шевченка
dolenapogr@gmail.com

Оповіді з Вуковара С. Главашевича і голоси української воєнної прози (В ізоляції С. Асеева та Соняхи А. Зелінського)*

Після російської анексії Криму і початку воєнних дій на Донеччині та Луганщині (2014) в Україні стрімко почала зростати увага до досвіду Хорватії, яка пережила схожі події у 90-х роках 20 ст. у питаннях подолання конфлікту, деокупації територій, примирення. Водночас, для українського культурного простору важливим і цікавим є вивчення відображення травматичного досвіду війни в хорватській літературі, актуальним став типологічний, порівняльний аналіз творів воєнної хорватської та української літератури. Якщо в хорватській літературі на цю тему вже існують ґрунтовні розвідки, в українській з'являються перші спроби систематизувати та осмислити хвилю воєнної літератури, породженої нав'язаною Україні „гібридною“ війною. Для хорватської воєнної літератури знаковою є книга *Оповіді з Вуковара С. Главашевича*, який, перебуваючи у самому пеклі війни, намагався розповісти світові правду про події в місті та про його людей. Серед останніх українських книжкових новинок з'явилося видання, яке можна потрактувати як своєрідний пандан книзі Главашевича. Мова йде про *В ізоляції* (2018) Станіслава Асеева (Васіна), зібрання репортажів молодого журналіста про щоденні реалії окупованого Донецька – обстріли, пропаганду, нові порядки, російські „гумконвої“, місцеву культуру, які автор передавав із зони окупації до провідних українських видань, поки його не арештували влітку 2017 року бойовики... У нашому рефераті проаналізуємо ці дві книги – хорватського і українського авторів, намагаючись показати схожість і відмінність у сприйнятті та інтерпретації війни. Також звернемо увагу на суголосність думок С. Главашевича і ще одного українського автора – А. Зелінського – у розумінні моральних цінностей і в пошуках любові як відповіді на жорстокість війни та ненависть.

Ключові слова: Війна Хорватії за незалежність, війна в Україні, література про війну

* Текст цієї доповіді був виголошений п'ять років тому на 7 Хорватському славістичному конгресі. Тож писався він із перспективи року 2019. Відтоді багато що змінилося і в житті країни, і в українській літературі, і в долі С.Асеева.

Війна Хорватії за незалежність стала вже історією. Відновивши територіальну цілісність, ставши повноправним членом ЄС, Хорватія подає приклад іншим у вирішенні багатьох складних воєнно-політичних, соціальних, гуманітарних проблем. Після російської анексії Криму, початку воєнних дій і „гібридної війни“ (тобто з 2014 року) в Україні стрімко почала зростати увага до досвіду Хорватії. Вітчизняні ЗМІ, політологи, воєнні експерти, історики приділяють чималу увагу питанням деокупації хорватських територій, залученню міжнародної спільноти до подолання конфлікту, реінтеграції окупованих територій, примирення, роботі з ветеранами тощо. Знаменним видається і той факт, що навіть візуальні символи хорватської та української війни - водонапірна вежа у Вуковарі та диспетчерська вежа аеропорту в Донецьку, світлини яких часто зустрічаємо поруч у мережі Інтернет, дуже схожі між собою.

„Як і кожна війна, так і ця багато в чому змінила картину світу не лише окремих людей, а й цілого народу“. Ця фраза, записана Б. Донатом 1997 року про Хорватію (Donat 1997: 61), безпомилково накладається на ситуацію в Україні, адже для багатьох, за висловом українського письменника С. Жадана (URL), болючим було переосмислення ідентичності – того, в якій країні ти живеш, хто ти є, яке в тебе громадянство, що це за країна, яка у неї історія, яку концепцію історії ти приймаєш, а яку ні. Для української літератури актуальні й ще деякі тези Б. Доната щодо літератури хорватської. Наприклад, твердження, що гасло про музи, які мовчать під час війни, зазнало нової, скажемо контрінтерпретації, адже і хорватська, і українська література засвідчили протилежне. Також релевантною для України виявилася заувага про те, що умови, в яких опинилася література, виявилися нестандартними – вони і воєнні, і мирні водночас¹.

Хорватські літературознавці вже мають змогу підводити певні підсумки під тим, як хорватська література „дає собі раду“ з травмами, викликаними воєнним і пост-воєнним досвідом. Дубравка Ораїч Толич у ґрунтовній статті „Пам’ять Вуковара. Воєнна травма в хорватській літературі і мистецтві на рубежі 20 і 21 століття“ (Ораїч Толич 2016) говорить про існування сьогодні в медійному просторі Хорватії двох варіантів інтерпретації війни, двох „оповідей“ про війну. В одній йшлося про агресію на Хорватію і головним призвідцем війни була великосербська ідея (ця тема домінувала від початку війни і до її закінчення війни). В другій, що з’являється після закінчення війни і домінує в медійному просторі після 2000 року, мова вже йшла про громадянську війну, вина за війну нівелюється чи урівнюється, вивчаються воєнні злочини з хорватської сторони. Обидві інтерпретації в різних версіях співіснують і нині і беруть участь в ідеологічних і світоглядних поділах у суспільстві. Таким чином дослідниця виділяє дві історичні

¹ Ольга Деркачова пропонує означник (не)війна на відтворення ситуації в Україні (Деркачова 2017: 17).

моделі описування воєнної травми: світле (оптимістичне) воєнне і темне (критичне) повоєнне письмо. Якщо користуватися класифікацією Д. Ораїч Толич, українська воєнна література, що знаходиться в процесі активного розвитку, на сьогодні підпадає під „світле воєнне письмо“, в якому домінують документальність, автобіографічність і емоційність. Українські літературознавці роблять перші спроби систематизувати та осмислити хвилю воєнної літератури, породженої подіями новітньої української історії² (поки переважають рецензії на поточну літературну продукцію) на цю тему. Вже можна з впевненістю казати, пише Я. Поліщук, що динамічний розвиток вітчизняної воєнної літератури „веде до розмивання поділів на художню та нехудожню творчість, до активної дифузії форм, жанрів, стилів, дискурсів“, художнє письмо під час війни „багато запозичує з документа – репортажу з місця події, зізнання свідка, мемуару тощо. Можна завважити і зворотній процес, коли форми nonfiction зазнають мімікрії й активно використовують художню образність, навіть коштом документальної точності“ (Поліщук 2016: 3).

Видається закономірним, що саме останнім часом для українського культурного простору важливою і цікавою стала тема відображення травматичного досвіду війни в хорватській літературі, як художній, так і non-fiction. Ще 1996 року в київському видавництві *Молодь* вийшла друком антологія Іво Санадера та Анте Стамача *У цей страшний час*. Публікацію українського перекладу, який здійснили відомі поети Леонід Талалай, Леонід Горlach, Віктор Женченко³, підтримало Посольство Республіки Хорватія в Україні та особисто Посол Джуро Відмарович. Після тривалої паузи, в останні роки в українському перекладі починають з'являтися інші хорватські книги, які більшою чи меншою мірою торкаються теми війни за незалежність Хорватії (а також війни в БіГ) та її наслідків: *Стілець Еліаху* І. Штікса (2017), *Азартні ігри з долею* І. Брешана (2017), *Блокбастер* З. Жмирича (2018), *Вони б і мухи не скривдили* С. Дракулич (2018), *Жертвам сниться велика*

² У фейсбуці є проєкт #книги_про_війну, в якому охочі можуть ознайомитися з переліком книг про війну (його засновниця – дослідниця Ганна Скоріна): поезія, художня проза, есеїстика, щоденники, документально-історичні й політичні дослідження, фотоальбоми, навіть комікси та графічний роман. Серед авторів – цивільні особи і безпосередні учасники бойових дій.

³ Студенти-хорватисти кафедри слов'янської філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка були залучені до роботи над підрядниками.

Переклад віршів з антології *У цей страшний час* українською мовою має кілька варіантів. Перший переклад здійснили викладачі української мови славістичного відділення Філософського факультету Загребського університету Раїса Тростинська і Міленко Попович. Вірші з цієї збірки перекладав і провідний український поет Дмитро Павличко. Див.: Євген Пашенко. *Хорватія Дмитра Павличка / Літературний процес: методологія, імена, тенденції: зб. наук. пр.* (філол. науки) / Київ. ун-т ім. Б. Грінченка. – К.: Київ. ун-т ім. Б. Грінченка, 2018. – № 12. Jevgenij Paščenko. *Ukrajinska recepcija hrvatske i srpske književnosti tranzicijskog razdoblja // Tranzicija i kulturno pamćenje / Karlić, Virmna; Šakić, Sanja; Marinković, Dušan* (ur.). Zagreb: Srednja Europa, 2017. Str. 81–92.

воєнна перемога М. Єрговича (2019). Поява цих книг українською мовою саме тепер вочевидь не випадкова: передусім тут зіграло свою вирішальну роль поєднання двох факторів – розквіт після затяжної кризи українського книговидавництва та інтерес до хорватського воєнного досвіду в зв'язку з подіями в Україні. Крім того, С. Дракулич і М. Єргович неодноразово ставали гостями українських книжкових фестивалів і культурних заходів, давали інтерв'ю провідним літературним і культурологічним виданням⁴, в яких чи не завжди на першому плані виявлялися теми війн на території колишньої Югославії.

Війна, що розпочалася 2014 року, стала шоком і несподіванкою для переважної більшості українців, хоча про її ймовірність попереджали окремі аналітики та політологи. Українська література швидко відгукнулася на події і вже наступного року на книжкових полицях країни з'явилася чимала добірка різножанрової воєнної літератури. На найбільшому книжковому форумі країни – Книжковому арсеналі 2019 – стенд-намет із ветеранською літературою засвідчив, що воєнна тематика в сучасній українській літературі не збавляє обертів, прагнучи адекватно відповідати на кризові події сьогодення, на читацькі запити. Сьогодні у масиві цієї літератури вирізняються твори авторів-очевидців – Бориса Гуменюка, Андрія Цаплієнка, Максима Бутченка, Валерії Бурлакової, Любові Якимчук, Світлани Талан, Валерія Макеєва, Дмитра Якорнова, Андрія Зелінського, Володимира Рафеєнка, Артема Чеха та ін. Окремим потужним голосом в українській літературі зазвучали автори, родом з окупованих територій, які змушені були виїхати до Києва чи на підконтрольні Україні території. Адже залишатися у псевдореспубліках людям, які патріотично настроєні щодо України, становило загрозу їхньому життю. Тимпаче, якщо ти письменник, журналіст, вчений-гуманітарій. Один із яскравих прикладів – доля Станіслава Асеєва⁵.

⁴ Ось лише деякі посилання:

Дракулич: <http://litakcent.com/2018/06/01/banalnist-zla-po-balkanski-slavenka-drakulich-voni-b-i-muhi-ne-skrivdili/>; <http://www.chytomo.com/slavenka-drakulich-my-ne-zustrichayemo-voyenny-h-zlochys-ntsv-shhodnya-pry-najmni-nam-tak-zdayet-sya/>; <http://www.theinsider.ua/art/5b039ef70a401/>; <http://uamoderna.com/event/gaidai-drakulich-review/>; <https://tyzhden.ua/Culture/218602/>; <https://hromadske.ua/posts/slavenka-drakulich/>; <https://m.day.kyiv.ua/uk/article/ukrayinci-chytayte-posibnyk-iz-nezruchnyh-zapytan>

Єргович: <http://www.korydor.in.ua/ua/opinions/milenko-yergovich-sviato.html/>; <https://lifepravda.com.ua/culture/2018/09/12/232341/>; <http://bukvoid.com.ua/digest/2015/05/27/075824.html/>; <https://m.tyzhden.ua/publication/120982/>; <http://zahid-shid.net/index.php?rt=akt>

Жмирич: <http://prostir.co.ua/zoran-zhmyrych-ne-hochu-buty-chastynoyu-she-14196/>; <http://tekstover.in.ua/797/>; <https://krytyka.com/ua/reviews/blokbaster/>; <http://www.chytomo.com/blokbaster/>; <https://www.youtube.com/watch?v=r9nelbK-8ZE/>; <https://hromadske.radio/podcasts/kyiv-donbas/ya-potrapiyv-na-viynu-vypadkovo-pysmennyk-zhmyrych-porivnyuye-viynu-v-horvatyi-ta-ukrayini/>; <http://novosti.dn.ua/article/7048-khorvatskyu-pysatel-o-voyne-eh-to-ne-blokbaster-a-tragedyua>

⁵ У 2012 році Асеєв у Донецьку отримав диплом магістра релігієзнавства з відзнакою. Після закінчення навчання поїхав до Франції, щоб вступити до лав Французького іноземного

Для хорватської воєнної літератури знаковою є книга *Оповіді з Вуковара* С. Главашевича, перша і єдина книга журналіста, який, працюючи диктором, редактором і воєнним кореспондентом Радіо Вуковара, до останнього залишався у своєму рідному місті, у самісінькому пеклі війни, намагався розповісти світові правду про події в місті та про його людей. Ім'я Главашевича в Хорватії стало легендарним („народження легенди“ - так назвав свою післямову до книги П.Павличич (Pavličić 2001)), а його голос – невід'ємно пов'язаний із голосом Вуковара, який не здається до останнього. Младен Кушец згадує, як у телефонній розмові С. Главашевич розповів, що в оточеному місті, крім журналістських репортажів, писав тексти для власної душі і для душі Вуковара, які й надіслав приятелю факсом. Через кілька днів вони звучали на Хорватському радіо (Kušec 2001: 149–150).

„Він за свої тексти свідчив своїм життям. Не лише тому, що добре знав, що ті, про агресію яких повідомляє, його відразу вб'ють (як вони це й зробили), а й з інших, важливіших причин“: як журналіст повідомляв про воєнні події, про облогу Вуковара, а як письменник намагався все побачене й пережите сконденсувати в оповіді, перетворити на узагальнений літературний досвід. Кожна оповідь могла стати для нього останньою (Pavličić 2001: 151–152).

2018 року в Україні з'явилося видання, яке, як мені здалося, можна потрактувати як своєрідний пандан книзі Главашевича. Мова йде про книгу *В ізоляції* Станіслава Асеева, в якій зібрані репортажі молодого журналіста про щоденні реалії окупованого Донецька – обстріли, пропаганду, нові порядки, російські „гумконвої“, місцеву культуру, які автор передавав із зони окупації до провідних українських видань, поки його не арештували влітку 2017 року... Отже, обидва автори – журналісти, один із них пише та передає свої репортажі з міста, оточеного ворогом, інший – пише та публікує свої репортажі з міста, яке вже захоплене ворогом, один – під своїм власним іменем, інший це робить підпільно, під псев-

---

легіону. Повернувшись в Україну, змінив багато професій: працював вантажником, стажистом у банку, копачем могил, оператором у поштової компанії, продавцем-консультантом побутової техніки тощо. Головним прозовим твором є автобіографічний роман *Мельхіоровий слон, або Людина, яка думала* (московська *Юность*, 2015, № 1–6; київське видавництво *Каяла*, 2016). У романі розповідається про історію життя автора в реаліях українського політичного та духовного середовища. Багато уваги приділяється війні на Донбасі крізь призму філософських оцінок і висновків автора. На сторінках роману Станіслав показує світ маленького міста, війни, що розірвала країну навпіл“ (За матеріалом Українського ПЕН і Вікіпедії).

Резонансною для української літератури була ще одна книга, народжена в окупації. Олена Степова, родом з Луганщини, почала писати дописи у Фейсбук (<https://www.facebook.com/olena.stepova/>; https://www.facebook.com/olena.stepova) під час активної фази АТО, які незабаром склалися в книгу *Все буде Україна*. За зізнанням авторки, вона писала, щоб побороти страх та підтримати всіх, хто був у розпачі через події, щоб розібратися, зрозуміти причини того, що відбувається. Згодом Олена Степова, задля власної безпеки і безпеки сім'ї, змушена була виїхати з невідконтрольної України території.

донімом (інакше – відразу арешт або смерть), зв'язок із ними в певний момент втрачається - один гине від рук ворога відразу після захоплення міста, іншого викривають і арештовують, звинувативши у шпигунстві, він і досі у в'язниці⁶. Та попри певну схожість життєвих ситуацій, в яких писалися тексти обох авторів, ці дві книги різняться за своїм характером, стилістикою і, врешті, призначенням чи то метою, з якою ці тексти створювалися.

Невеликі за обсягом *Оповіді з Вуковара* складаються з двох різних частин: перша – це художні оповіді/нарис (їх 24), друга – власне журналістські репортажі з Вуковара, датовані з 12.10.1991 по 18.11.1991 (їх 8). У книзі *В Ізоляції. Дописи про Донбас* С. Асеєва зібрано 106 статей (написаних в період з березня 2015 по червень 2017) українською та російською мовами, написаних для видань, з якими співпрацював як журналіст – газети *Дзеркало тижня*, журналу *Український тиждень* та *Радіо Свобода* під псевдонімом Станіслав Васін. Назва книги – *В Ізоляції* – поєднує різні пласти значення: *Ізоляція* – відома арт-платформа на території колишнього заводу, перетворена бойовиками на тюрму, Асеєв опинився там у фізичній ізоляції від зовнішнього світу і в ізоляції духовній, як і всі його однодумці на окупованій території.

Усі репортажі другої частини книги С. Главашевича залишають по собі відчуття болю та втрати – це хронологія нищення міста: *Вуковар кривавить, Обруч навколо Вуковара стискається, Хорватська оборона ледь витримує, У Вуковарі більше немає вулиць, площ і будинків, З Вуковарських руїн, Міста більше немає, Моторошні картини простягаються у безмежність*. Вони – розпачливе воляння про допомогу, звинувачення Загреба та європейської спільноти в бездіяльності, неефективності та навіть і байдужості (часто в новинах нічого немає про них), що, передбачає автор, призведе до масакри населення після падіння міста. Або хорватська влада зробить усе, щоб захистити Вуковар, або евакуює повністю населення, або місто буде повністю знищене, населення вбито; „хорвати, не лише в Хорватії, а в усьому світі, не сміють заснути, поки 15 тис. людей і 2 тис. дітей не врятують з цього пекла“ – застерігає Главашевич. Це хронологія днів даремного очікування на допомогу, гірких закидів керівництву країни, що їх зрадили на найвищому рівні, і водночас віри у допомогу, демонстрація незламності духу захисників міста, яке стало найбільшим хорватським символом гордості та стійкості.

⁶ Звільнити Станіслава Асеєва з полону вимагали правозахисники Human Rights Watch, організація „Репортери без кордонів“, Національна спілка журналістів України та інші українські та міжнародні громадські організації. Після того, як ця доповідь уже була виголошена на 7 Хорватському славистичному конгресі, 22 жовтня 2019 року надійшла інформація про те, що Станіслава Асеєва засудили до 15 років в'язниці за рішенням так званого Верховного суду самопроголошеної „Донецької народної республіки“. У час, коли збірник готувався до друку, Станіслава Асеєва звільнено з полону. Це сталося 29 грудня 1919 року в рамках обміну полоненими.

Репортажі з Вуковара починаються відкритим листом до мешканців Вуковара і Борова, а також усіх хорватів. Листом із думками і почуттями, які стали такими впізнаваними і зрозумілими для українців з року 2014⁷, і які, водночас, свідчать про тяглість і тривкість в історії типових ситуацій, викликаних воєнними катаклізмами, реакцій на них різних соціальних верств (адже схожі болючі репліки про поділ суспільства у часи випробувань на цвіт молоді, яка гине в окопах і тих, хто в тилу продовжує насолоджуватися життям, зустрічаємо ще під час Першої світової): „До нас приходять звістки, що ви безтурботно попиваєте каву по кав'ярнях і розважаєтеся в адриатичних готелях“, „поки ви попиваєте ранкову каву, на нас падає сотні мін з усього можливого озброєння“, „чи матимете достатньо мужності тасовісті подивитися нам і родичам загиблих у вічі, коли ці міста будуть вільними. Останній шанс допомогти нам, долучитися до боротьби, бо інакше для вас тут не буде місця“.

Тексти, що увійшли до першої частини *Оповідей з Вуковара*, Главашевич писав передусім для себе, „для своєї душі та душі Вуковара“. І вони – не про війну, а про засадничі тривкі цінності людини в минушому та мінливому світі, вони свідчення того, як війна виступає для людини каталізатором життєвих цінностей, вчить людину присутніше дивитися на себе і на світ, викристалізовувати головне. Але це, звісно, стосується людини інтелектуальної, духовної, бо так само легко війна здатна пробуджувати в людині її найгірші, найтемніші сторони. Книга Главашевича, тексти якої писалися за найстрашніших і найрозпачливіших умов для Вуковара і для самого автора, попри гіркоту й розпач другої її частини, життєствердна, випромінює любов і спокій, і спрямована в майбутнє. Це найвідвертіша, найщиріша розмова з самим собою („Оповідь повинна бути широю. Якщо вам здається, що я кривлю душею, закрийте книгу і не слухайте“), з уявними читачами в майбутньому про віру, любов, війну, ворогів, вояків, дітей, батьків, місто, час, дитинство, сім'ю, „оповідь про великих і малих людей“, поетів, нас із вами у всесвіті, про добро і зло. В оповіді про ворогів звучить питання, яке собі тоді ставило багато людей на теренах колишньої Югославії: „найбільша загадка це те, як друзі стають ворогами“. Таке саме запитання зараз ставлять собі українці в зв'язку з війною на сході України. Немає дня, пише Асєєв, щоб не поставив собі запитання: „як? Як це стало можливим? Зрештою, це Донецьк, Східна Європа, а не Сомалі чи Ліберія, щоб ми жили в підвалах, мріючи перерізати горлянку тим, хто ще недавно стояв посеред стадіону з таким самим синьо-жовтим обличчям. Мабуть, до кінця я так ніколи не відповім собі. Аж надто особисте це запитання, занадто просякнуте кров'ю моїх учорашніх друзів, які взяли до рук зброю заради

⁷ З початком війни в ЗМІ та літературі тема різкого контрасту між тим, що відбувається на передовій (боряться, гинуть і калічаються найкращі) і мирним життям міст (дискотеки, ресторани, пляжі, розваги), стала однією з домінантних, а в 2018–2019 почала переростати в іншу якість – розмови про „втому від війни“ з боку тих, хто власне цю війну не відчув.

„великої Росії“. Звісно, механізми перетворення колишніх друзів на смертельних ворогів так і залишаються нерозкритими. Якщо Главашевич писав свої тексти в ситуації екстрему, умовно кажучи „чорно-білого світу“, коли навколо точилися запеклі бої та йшлося про життя і смерть міста і людей в ньому, то репортажі Асеєва писалися на правах людини, „яка опанувала мистецтво війни в його найпотворнішій формі – у примиренні із самою війною“, для якої „війна – не чорно біла смуга, а швидше калейдоскоп з величезною кількістю відтінків“, народжувалися з глибокої внутрішньої потреби шукати і знаходити пояснення на безліч запитань, породжених цією війною для самого себе. А також розповідати про життя в окупації українському читачеві, який опинився в ситуації обмеженості отримання правдивої інформації з псевдореспубліки. „Проблема війни на Донбасі, – пише Асеєв, – опускається до набагато глибших пластів, ніж про це прийнято думати“. І його тексти є спробою осягнути, відтворити, передати нам отой калейдоскоп відтінків тієї надскладної ситуації, що склалася на Донбасі. Вона має свою передісторію, закорінена в глибоких слідах радянщини, спотвореній ідентичності... Тут і про нерішучість київської влади, що дозволила нечисленній банді російського офіцера Гірка, вигнаній із Слов'янська, захопити Донецьк і утвердитися в ньому, і про особливості формування корпусу ополченців, і про ставлення місцевого населення до подій під час Майдану, і культурне життя Донецьку в окупації, про особливості совкового менталітету, про Путіна, про діяльність донецької облдержадміністрації та нових правителів псевдореспубліки, про жахливе зменшення порогу вразливості до чужого горя, про розстріли і політичні переслідування, про вивіски міста, про ностальгію за радянським, бойовиків і виховання молоді, релігійну ситуацію, грабунки, пропаганду, вибори тощо. Тобто широкий, найрізноманітніший спектр життя і подій Донбасу. А також – і звичні в таких ситуаціях і контекстах для письменників публічні сповіді (*Що для мене Україна? Погляд з Макієвки*) та апелювання до опонентів чи однодумців з приводу доленосних питань для країни (*Лист до Росіян, Лист до своєї держави*). Сказано чимало гірких речей на адресу самої України та думок, які не користуються популярністю внаслідок своєї болючості – наприклад, питання примирення (зараз в Україні активно говорять про хорватський досвід, хоча й у самій Хорватії це часто залишається болючою темою). В *Ізоляції* – книга публіцистична, хоча розповідь про війну та події довкола неї часто ведеться крізь призму суб'єктивного досвіду й сприйняття її автора, вона позбавлена того ліричного начала, яким характеризується перша частина книги Главашевича, з її „інтимізацією історії“ (вислів Марка Гргича) чи то осягнення духовного виміру власного і колективного воєнного досвіду.

Вуковарські оповіді С. Главашевича унікальні не лише обставинами свого написання. Це чи не перша книга, породжена війною, написана під час війни, повністю та беззастережно зосереджена на любові. На любові як на головній хрис-

тиянській zasadі сконцентрована і книга українського військового капелана А. Зелінського⁸ *Соняхи*. Прикметно й символічно, що двоє таких різних авторів, в різних країнах і за доволі різних обставин, серед війни („найстрашніша і найнищівніша сила для людства“ – Главашевич), яка „цілиться передовсім у нашу людяність“ (Зелінський), говорять не про ненависть і помсту, а про любов – до батьків, до сім’ї, до дітей, до свого міста, любов до Бога, до вітчизни, до ближнього, до життя. „В сучасному світі відчувається брак любові“, – пише Главашевич у *Оповіді про любов*. І навіть його *Оповідь про ворогів* знову стає оповіддю про любов: „якщо у вас є любов, не скупіться, поділіться нею, тоді буде й менше ворогів“. А в *Оповіді для батьків* заповідає: „Навчіть дітей любові“. Любов як найвища життєва цінність, необхідність її як порятунку наскрізною думкою живе в книзі А. Зелінського *Соняхи*, котра, як і *Оповіді з Вуковара* С. Главашевича, складається з низки коротких ліричних текстів-роздумів про „духовність на час війни“⁹. *Тільки любов здатна на перемогу!* звучить один із заголовків *Соняхів*¹⁰. У заголовному есеї збірки Главашевича (*Слово перше*) задекларовано кредо автора – істина і любов. У трагічній ситуації Главашевич знайшов спосіб самовираження, який дозволяє йому вважати себе щасливцем („Я один із малочисельних щасливців, які зуміли свої думки зафіксувати...“), тож своє слово посилає в світ і замість тих хорватських бранителів, „які не мали щастя, які не дочекалися своїх думок, а тимпаче своїх сімей і свого кохання“ (що є прикметним для багатьох творів-свідчень про війну з-під пера її учасників). „Емоції знаходили відповідну вербальну форму, душа ставала текстом, який далеко не завжди відповідав літературним канонам і нормам стилістики. Але пережитий досвід годі було втримати у закутках власного серця (...) Не з метою вразити, і зі щирим бажанням поділитися пережитим і осмисленим, запросити у вимір власного болю, аби звідтіля спільно спрямовувати погляд у неозору далечинь у пошуках неминучого обрію надії для всіх і кожного. Ця збірка є також скромною даниною пам’яті – надзвичайно щирою і дуже відвертою – усім, хто пройшов крізь моє життя...“ – ніби продовжує думку отець Андрій Зелінський у *Соняхах*. Одна з перших оповідей цієї книги називається *Репортаж із зони автентичності*, так Зелінський нази-

⁸ Андрій Зелінський – священник УГКЦ, громадський діяч, військовий капелан, який побував в усіх гарячих точках. Здобув філософську (США), богословську (Італія) та політологічну (Україна) освіту. Автор книг *Соняхи* (2015), *На ріках Вавилонських* (2016).

⁹ Обидві книги невеликі за обсягом, складаються з коротких оповідань і проілюстровані фотографіями. *Оповіді з Вуковара* – кількома фото журналіста, довоєнного міста і світлинами міста, зруйнованого війською. *Соняхи* - фотографіями хлопців, які загинули на війні, яких автор знав особисто.

¹⁰ „Коли втрачаємо здатність любити, війна стає тотальною. Неминучою та нескінченною. Тільки любов може зцілити людську свободу та гідність, відновити саму людину та її світ, раз і назавжди повернути людину з війни“ – розвиває свою думку А. Зелінський в оповіданні *Про війну* з книги *На ріках вавилонських*.

ває зону бойових дій, бо виміри людського буття на війні не приховуються „за бутафорними декораціями повсякденної боротьби за особисту значимість: там усе надзвичайно справжнє“. Саме з цього зізнання-відкриття починав свої оповіді і С. Главашевич – *Вуковар – найщиріше місто на світі*, він теж став „зоною автентичності“, перед обличчям смерті всі звичні слова, привітання і побажання набули чіткого значення, особливої справжності. Тут „ніхто вам не побажає доброго дня, не відчуваючи цього по-справжньому“. Суголосність хорватського і українського авторів відчувається і в розумінні моральних цінностей, що стали засадничими у розрізненні *свого* і *ворога* на війні, а також причини віри в перемогу свого народу¹¹.

Оповіді з Вуковара С. Главашевича, як нам здається, ознаменували появу своєрідного феномену в історії воєнної літератури (адже в корпусі літератури про Першу і про Другу світові війни навряд чи можна відшукати щось подібне) – любов як відповідь на жорстокість війни та ненависть. Літературна рефлексія війни в Україні ніби підтвердила невідповідність, закономірність такого феномену, зумовленого передусім визвольним характером цих війн. Сьогодні хорватська і українська воєнна літератури, розвиваючись за кардинально нових (аніж часи Першої та Другої світових війн) історичних, політичних, гуманітарних, культурних, технологічних умов, збагачують воєнний дискурс європейських літератур не лише новими голосами, а й новими художніми рішеннями, новими гуманістичними імпульсами, художніми та людськими досвідами.

¹¹ „Вони (вороги) тут, тому що ненавидять, ми – тому що любимо!“ (Зелінський), „ворогам не вистачає того, що мають вони – серця, бо не воюють за своє, як ми“ (Главашевич).

Література

- Асєєв, Станіслав. 2018. *В ізоляції*. Київ: Люта справа.
- Деркачова, Ольга. 2017. (Не)війна як маркер „свого“ і „чужого“ в новітній українській поезії. *Слово і час*, 7, 17–31.
- Зелінський, Андрій. 2015. *Соняхи*. Львів: Видавництво Старого Лева.
- Поліщук, Ярослав. 2016. ARS MASACRAE або Про те, чи є поезія на війні. *Слово і час*, 7, 3–11.
- Glavašević, Siniša. 2001. *Priče iz Vukovara*. Zagreb: Matica hrvatska.
- Donat, Branimir. 1997. Rat i književnost. Tri Zapisa. *Književna Rijeka*, 1, 61–67.
- Kušec, Mladen. 2001. Zapis o pričama iz Vukovara. U: Glavašević, Siniša. *Priče iz Vukovara*. Zagreb: Matica hrvatska, 149–150.
- Oraić Tolić, Dubravka. 2016. Pamćenje Vukovara. Ratna trauma u hrvatskoj književnosti i umjetnosti na prijelazu 20. i 21. stoljeće. *Forum*, 1–3, 5–27.
- Pavličić, Pavao. 2001. Rođenje legende. U: Glavašević, Siniša. *Priče iz Vukovara*. Zagreb: Matica hrvatska, 151–154.
- URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/57368-sergij-zhadan-ukraina-v-bagatoh-vi-padkah-robot-viglyad-scho-vijni-ne-isnue.htm/> Pristup 22. 03. 2016.

Priče iz Vukovara S. Glavaševića i glasovi ukrajinske ratne književnosti (U izolaciji S. Asejeva i Suncokreti A. Zeljinskog).

Nakon početka rata u Ukrajini (2014.) poraslo je zanimanje povjesničara, politologa i sociologa za ratno iskustvo Hrvatske iz 90. godina XX. st. Pažnja se skreće na neophodnost izučavanja hrvatskog iskustva rješavanja konflikta, deokupacije teritorija, pomirenja. Međutim, za ukrajinski kulturni prostor značajno je i zanimljivo još jedno hrvatsko ratno iskustvo – odslikavanja ratnih trauma u hrvatskoj književnosti (na ukrajinski su prevedeni *Elijahova stolica* I. Štiksa, *Blockbuster* Z. Žmirića te zbirka *U ovom strašnom času*), kao i proučavanje tipoloških, komparativnih aspekata ratne hrvatske i ukrajinske književnosti. U hrvatskoj književnosti već postoje ozbiljne tekstove o ratnoj literaturi (napr. *Pamćenje Vukovara* D. Oraić Tolić), dok se u ukrajinskoj tek sada pojavljuju prvi pokušaji sistematiziranja i osmišljavanja talasa literature, koji rađa recentni rat. Za hrvatsku ratnu književnost je markantna knjiga *Priče iz Vukovara* S. Glavaševića, koji je, boraveći u središtu ratnog pakla, pričao Hrvatima i čitavom svijetu istinu o događajima u gradu i o njegovim ljudima. Među najnovijim ukrajinskim ratnim knjigama nedavno se pojavilo izdanje koje bi smo s razlogom mogli smatrati svojevrsnim pandanom knjizi S. Glavaševića. Riječ je o zbirci *U izolaciji* (2018) Stanislava Asejeva, mladog ukrajinskog novinara i blogera, koji je iz okupiranog Donecka slao svoje izvještaje o svakodnevnom životu svoga grada – gađanju, pucanju, propagandi, novom redu, ruskoj „pomoći“, lokalnoj kulturi etc. Slao je, dok nije bio uhapšen ljeti 2017. U ovom referatu analiziramo ove dvije knjige – hrvatskog i ukrajinskog autora, pokušavajući uočiti sličnosti i razlike u interpretaciji rata. Skrenut ćemo pažnju i na sličnost shvaćanja moralnih vrijednosti i traganja za ljubavlju kao odgovorom na žestokost rata i mržnju kod S. Glavaševića i još jednog ukrajinskog autora – A. Zeljinskog.

Ključne riječi: Domovinski rat, rat u Ukrajini, ratna književnost